

HOOFDLIJNEN NATUURVISIE KLANKBORDGROEP SCHARLAKENHOFGEBIED 2013

Haren, 5 november 2013.
Klankbordgroep Herijking Natuurvisie Scharlakenhofgebied.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Samenvatting en leeswijzer.....	3
Inleiding en vraagstelling	4
Aanpak klankbordgroep.....	5
Vastgestelde hoofdlijnen	6
Toetsing aan de vraagstelling.....	8
Algemene maatregelen.....	8
Beschermen bestaande natuur- en landschapswaarden:.....	8
Verhogen bestaande natuur- en landschapswaarden	8
Ontwikkelen nieuwe natuur- en landschapswaarden	9
Bekende lopende initiatieven.....	10
Bijlage 1: Scharlakenhofgebied	11
Landschapswaarden.....	11
Natuurwaarden.....	13
Bijlage 2: Details toetsing.....	15
1: Algemene maatregelen	15
2: Beschermen natuur- en landschapswaarden.	15
3: Verhogen bestaande natuur- en landschapswaarden	16
4: Ontwikkelen nieuwe natuur- en landschapswaarden.....	16
Bijlage 3: Verwijzingslijst.....	18

Samenvatting en leeswijzer

De klankbordgroep heeft op verzoek van de gemeente Haren hoofdlijnen geformuleerd voor een op te stellen Natuurvisie Scharlakenhofgebied 2013. Deze zijn op 5 november 2013 overhandigd aan de wethouder in het vertrouwen dat er serieus gebruik van gemaakt zal worden.

De klankbordgroep adviseert om:

- Het Scharlakenhofgebied te beschouwen als 4 zones met per zone de volgende basisvisie voor beleid en beheer:
 1. Bos: structuurvariatie verhogen, toegankelijkheid en lanen behouden.
 2. Omgeving begraafplaats: zicht op grafheuvels vrijhouden.
 3. Voormalige openluchtzwembaden: aanpassen waterbassins voor flora- en fauna, veilig maken.
 4. Graslanden: handhaven kleinschalig open landschap met houtwallen.
- De graslanden in het binnengebied van het Scharlakenhofgebied - waar mogelijk - de bestemming 'natuur met mogelijkheden tot agrarisch gebruik' te geven.
- Nadrukkelijk in overleg te gaan met eigenaren en omwonenden om het beheer gezamenlijk op te pakken binnen deze visie.
- De klankbordgroep is voorstander van voortzetten van het overleg tussen de Gemeente Haren en Het Groninger Landschap omtrent beheer van het gebied.

Leeswijzer.

Het stuk is als volgt opgebouwd. Gestart wordt met het vaststellen van de **vraagstelling** waarmee de klankbordgroep aan het werk is gegaan.

In het volgende deel wordt de **aanpak** van de groep toegelicht. Dit heeft geleid tot het vaststellen van een aantal **hoofdlijnen**. De achterliggende gebiedsbeschrijving voor die hoofdlijnen is opgenomen in bijlage 1.

De vastgestelde hoofdlijnen zijn vervolgens getoetst aan de vraagstelling, waarbij gekeken is naar concreet te nemen acties. Het resultaat van deze toetsing is op hoofdlijnen beschreven en in een veel meer gedetailleerde uitwerking en onderbouwing opgenomen in bijlage 2.

De hoofdlijnen zijn ook besproken met percee-eigenaren in het gebied. In deze groep bestaande initiatieven zijn getoetst aan de visie op hoofdlijnen.

Naast de inhoudelijke bijlagen 1 en 2 is in bijlage 3 een verwijzingslijst opgenomen met daarin alle literatuur die op enig moment binnen de groep is gebruikt. Deze documenten zijn bij de gemeente bekend en digitaal beschikbaar.

Een laatste toetsing vindt plaats in een bijeenkomst met omwonenden op 5 november 2013. De notulen van deze vergadering kunnen worden beschouwd als een aanvulling op dit stuk.

Inleiding en vraagstelling

De Gemeente Haren is voornemens een nieuw Bestemmingsplan Buitengebied Haren vast te stellen en het is relevant de vorige Natuurvisie Scharlakenhofgebied 1992¹ (hierna te noemen NS92) te herijken.

Daartoe heeft de Gemeente Haren op 26 november 2012 in de bibliotheek van 't Clockhuys te Haren een bijeenkomst burgerparticipatie belegd om een **klankbordgroep** op te richten voor de herijking van de natuurvisie en het beheerplan van het Scharlakenhofgebied.²

In de op te stellen Hoofdlijnen Natuurvisie Scharlakenhofgebied 2013 krijgen de natuur- en landschapswaarden veel aandacht. In de eerste plaats m.b.t. het Scharlakenbos dat onderdeel is van de Ecologische Hoofd Structuur (EHS)³ en in de tweede plaats m.b.t. de omliggende percelen die uit grasland bestaan. In de natuurvisie worden de vragen geformuleerd die leiden tot het maken, het beheren en het beschermen van de natuur-en landschapswaarden.

1. Hoe kunnen in het gebied natuur- en landschapswaarden beschermd worden?
2. Hoe kunnen in het gebied natuur- en landschapswaarden verhoogd worden?
3. Hoe kunnen in het gebied nieuwe natuur- en landschapswaarden ontwikkeld worden?

In bijlage 1 is een uitgebreide beschrijving opgenomen van de landschapswaarden en natuurwaarden van het gebied.

Aanpak klankbordgroep

Ongeveer 70 geïnteresseerden, voornamelijk omwonenden, bezochten de bijeenkomst burgerparticipatie op 26 november 2012 en zeven van hen waren bereid zitting te nemen in de klankbordgroep. Deze zeven personen⁴ zitten zonder last of ruggespraak in de klankbordgroep, maar hun opstelling is steeds zo geweest dat zij zich op enig moment wilden verantwoorden over hun inbreng en de onvermijdelijke compromissen. Naast deze vertegenwoordigers van omwonenden, bezoekers en de belangengroep Stichting Scharlakenring, zitten er in de groep ook twee gemeentelijke medewerkers en een vertegenwoordiger van Het Groninger Landschap⁵.

Inmiddels heeft het College van B&W Haren het Kader Klankbordgroep Natuurvisie Scharlakenhofgebied vastgesteld⁶. Belangrijk punt hierin is dat de klankbordgroep bijdraagt aan een visie die het breedst mogelijke draagvlak heeft, in ieder geval bij de gebruikers, belanghebbenden en aanwonenden van het gebied. Om het draagvlak zo groot mogelijk te maken heeft de klankbordgroep besloten om gesprekken te voeren met de eigenaren van percelen (niet-zijnde woonpercelen) en met de omwonenden. De klankbordgroep heeft 10 keren vergaderd⁷, een verkennende wandeling⁸ gemaakt in het Scharlakenhofgebied en drie gesprekken⁹ gevoerd met eigenaren van percelen niet-zijnde woonpercelen. Op 5 november 2013 vindt het gesprek plaats met de omwonenden, bezoekers en de belangengroep Stichting Scharlakenring.

Als eerste basisdocument voor de herijking geldt de NS92. In het voorwoord hiervan staat o.a. *"De natuurvisie geeft aan welk beleid de gemeente Haren voert ten aanzien van natuur- en landschapswaarden in het Scharlakenhofgebied. De visie geeft aan wat de structuur van het gebied in de toekomst zal zijn, welke natuurwaarden worden nagestreefd en welk type beheer zal worden gevoerd."* Het is opmerkelijk dat de NS92 niet is aangenomen/vastgesteld door de Gemeenteraad Haren, waardoor sinds het verschijnen van dit rapport geen plannen hoefden te worden getoetst aan deze natuurvisie uit 1992.

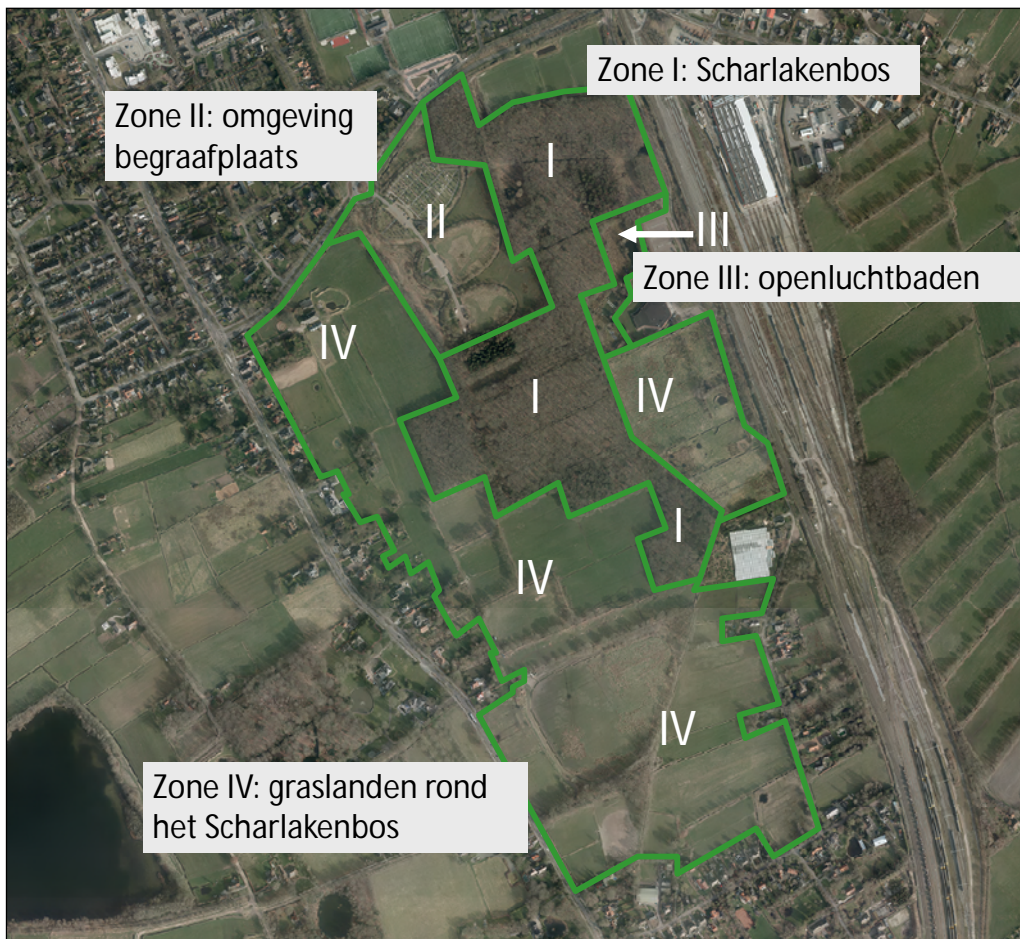
Als tweede basisdocument geldt het verslag van de bijeenkomst burgerparticipatie¹⁰. Uit het verslag van deze bijeenkomst blijkt dat de waardering voor het bos en het omringende gebied groot is. Op de vragen over de mooiste plekken in het bos en de positiefste eigenschappen/kenmerken van het gebied kwamen veel antwoorden binnen: afwisseling/variatie van het hele plangebied, bosranden met zicht op het omringend landschap, bosgebied als geheel (samenhang en variatie), nabijheid, ongecultiveerdheid (vieze voeten, klimmen en klauteren), afwisseling droog/nat, grasland met poel tussen het bos en de begraafplaats, (openlucht?)zwembad en omgeving ('mooi van lelijkheid'), overgangsgebieden, poelen, lanen, weilanden tussen bos en oude renbaan, noordwestelijke bosweide, veel dood hout (ecologisch), mooie oude bomen, openheid van omgeving rond het bos, en Scharlakenhofgebied e.o. als rustgebied voor Harenaren.

De samenvatting evaluatie natuurvisie Scharlakenhofgebied bevat 21 punten¹¹, waarvan slechts bij een enkel punt het doel is bereikt. De oorzaken dat de meeste doelen niet gehaald zijn lagen in: te laag tot zelfs nul onderhoud, eigendomssituaties, aanleg voetbalvelden zonder toetsing aan de NS92, te hoge begrazingsdruk, geen handhaving aanlijngebod honden, enz.. Gebrek aan prioriteit en ecologische expertise bij de gemeente speelt een rol. Een aantal punten is terug te vinden in de visie op hoofdlijnen die de klankbordgroep heeft opgesteld.

Vastgestelde hoofdlijnen

In de natuurvisie wordt beschreven hoe de natuurwaarden in een gebied zich kunnen ontwikkelen. De klankbordgroep doet een voorstel voor de hoofdlijnen van de natuurvisie, waarna de Gemeente Haren zelf de natuurvisie zal schrijven binnen en in relatie met het Gemeentelijk, Provinciaal en Rijksbeleid en de relevante wetgeving.

De klankbordgroep heeft het gebied in 4 zones (Fig. 1) opgedeeld en stelt voor elke zone specifieke hoofdlijnen voor.

Figuur 1. De indeling van het Scharlakenhofgebied in 4 zones.

Voor het **gehele Scharlakenhofgebied** worden de volgende hoofdlijnen voorgesteld :

- geen onnodige perceelafscheidingsen zodat klein en groot wild kan passeren,
- opruimen van prikkeldraadafscheidingsen in het bos en graslanden in en rond het bos waar in de toekomst geen vee meer zal worden ingeschaard, en
- meer toezicht op loslopende honden.

Zone I: het Scharlakenbos met de hoofdlijnen:

- bos blijft bos,
- recreatie en beleving,
- opener in de kroonlaag, maar dichter in ondergroei,
- vernatten ten behoeve van meer structuur,
- hoge(re) diversiteit in flora en fauna,

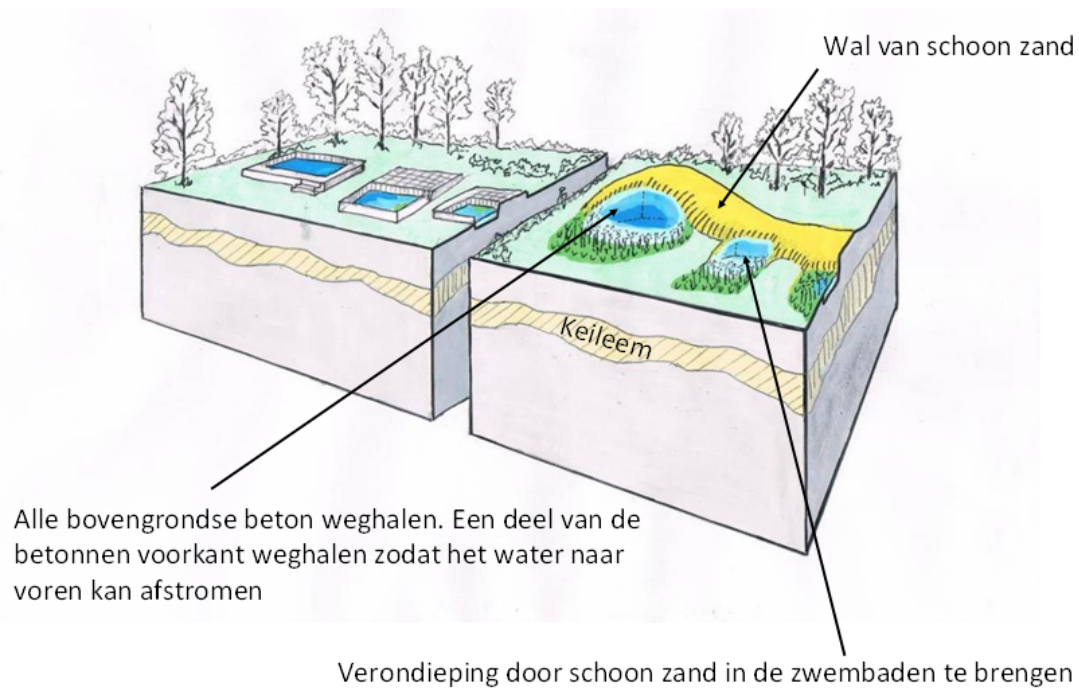
- rustgebied voor fauna,
- landschappelijke waarde, en
- behoud van lanen.

Zone II: omgeving begraafplaats Harenerhof met de hoofdlijnen:

- behoud van (zicht op) het landschappelijk element dat door de begraafplaats wordt gevormd,
- behoud van de openheid van de graslanden aan weerszijden van de begraafplaats, en
- behoud van de laan ten westen van de begraafplaats.

Zone III: openluchtwembaden met de hoofdlijnen:

- schoon water en benadrukken van de waterfunctie voor flora en fauna,
- behoud van de zichtbaarheid van de historische vormen in het landschap,
- behoud van rust (besloten, 'verstopte' ligging),
- toegankelijkheid verhogen (hekken verwijderen),
- recreatiefunctie mogelijk iets verhogen, maar niet promoten,
- veiligheid verhogen (voorkomen van verdrinking van dieren en eventueel kinderen).

Figuur 2: Links: schets huidige situatie. Rechts: schets voorgestelde situatie

Zone IV: graslanden rondom het Scharlakenbos met hoofdlijnen:

- behoud van het kleinschalige open landschap,
- behoud van uitzicht,
- behoud van de cultuurhistorie (waaronder houtwallen en de oude renbaan) zoals deze zichtbaar aanwezig is in het landschap,
- behoud van botanische waarden in het open landschap (graslanden) is hier niet het hoofddoel, behalve in en rond poelen en langs de lijnvormige elementen zoals sloten, houtwallen en bermen.

Toetsing aan de vraagstelling

Uiteraard heeft de klankbordgroep uitgebreid stil gestaan bij een toetsing van de hoofdlijnen aan de oorspronkelijk geformuleerde vraagstelling. Dat leverde soms weer nieuwe vragen op. Ondanks het feit dat de klankbordgroep geleidelijk aan met steeds kortere intervallen vergaderde - op het laatst eens per week - was er geen gelegenheid om met andere natuur- en milieuorganisaties uit de omgeving en verderop contacten te leggen om deze vragen en andere gemeenschappelijkheden te onderzoeken.

Een gedetailleerde beschrijving van de toetsing is opgenomen in bijlage 2: Details toetsing. Globaal leverde de toetsing het volgende op:

Algemene maatregelen

Door enerzijds de belemmeringen voor doorgang van groot en klein wild zoveel mogelijk weg te nemen en anderzijds het toelaten van honden in het gebied te beperken wordt een omgeving gecreëerd waarin groot en klein wild zich beter thuis voelt.

Beschermen bestaande natuur- en landschapswaarden:

Het handhaven van de bestaande structuur met regelmatig vrije uitzichten en een gevarieerde flora en fauna vraagt beleidsmatig meer aandacht. Verwaarlozing van gronden of intensieve bemesting leidt tot dichtgroeien of eenzijdige flora, te veel versturende invloeden - zoals bijvoorbeeld lawaai - tasten de stand van fauna (groot en klein wild, vogels) aan.

De gemeente zal hier samen met perceeleigenaren, omwonenden en bezoekers moeten zoeken naar optimalisering.

Verhogen bestaande natuur- en landschapswaarden

Hiervoor zal in verschillende zones actief moeten worden ingegrepen.

Zone 1: Scharlakenbos. Voor het verkrijgen van meer variatie zullen diverse ingrepen nodig zijn. Door wijzigen van de waterstand (vernatten) zal de nu overheersende braamvegetatie worden teruggedrongen en krijgen andere soorten de kans. Door op bepaalde plaatsen open gaten te maken in de kroonlaag profiteert de struiklaag van meer licht en ontstaat meer diversiteit in de opbouw. Door de lanen nadrukkelijk te behouden blijft het bos toegankelijk.

Zone 2: Omgeving begraafplaats. De vroeger begraasde gebieden rondom zullen zonder verder beheer op termijn dichtgroeien. Dat is niet gewenst omdat daarmee het open zicht op de begraafplaats wordt weggenomen. Actief beheer in dit gebied is noodzakelijk.

Zone 3: Voormalige openluchtwembaden. Hier zal actie moeten worden ondernomen. Met relatief bescheiden middelen is een erg interessant stukje natuur toe te voegen aan het gebied. Door het aanpakken en veilig maken van de baden kan een mooi waterrijk gebied worden ontsloten. Enige terughoudendheid met toegankelijk maken is geboden: het moet geen recreatiegebied worden.

Zone 4: Graslanden. In het algemeen is hier al lang geen sprake meer van agrarisch gebruik. Door vanuit die constatering de bestemming te wijzigen naar 'natuur' wordt aanhaken bij bestaande natuurbeheerinitiatieven makkelijker. In elk geval zal met de eigenaren moeten

worden overlegd in hoeverre het gebruik wordt gericht op verschraling en ontwikkeling van meer diversiteit - met behoud van openheid en cultuurhistorische waarden (houtwallen, poelen, renbaan). Een actieve rol van de gemeente - breder dan het uitsluitend handhaven - zal daarin zeker worden gewaardeerd.

Ontwikkelen nieuwe natuur- en landschapswaarden

Zone 1: Scharlakenbos. De belangrijkste maatregel hier zal zijn vernatting van het bos. Dat is in de vorige paragraaf al beschreven. Het kan overigens wel 10-15 jaar duren voordat ook feitelijk nieuwe ontwikkelingen zichtbaar worden: dat is een zaak van lange adem.

Zone 2: Omgeving begraafplaats. Geen verdere maatregelen noodzakelijk dan de al in de voorgaande paragraaf genoemde.

Zone 3: Voormalige openluchtwembaden. Door de in de voorgaande paragraaf genoemde ingrepen zullen zeker nieuwe waarden worden gecreëerd, met name op het gebied van natte flora en fauna. Daarna zijn geen extra ingrepen noodzakelijk.

Zone 4: Graslanden. Hier is wel sprake van noodzakelijke extra ingrepen als nieuwe natuurwaarden moeten gaan ontstaan. Voor het laten ontwikkelen van nieuwe natuur lijken drie mogelijkheden te zijn:

- a. grond afgraven en afvoeren,
- b. grond geleidelijk aan minder intensief agrarisch gebruiken
- c. grond braak laten liggen.

Optie a is onderdeel van een van de lopende particuliere initiatieven. Het is een kostbare optie waarvoor gemeentelijke financiering waarschijnlijk onvoldoende beschikbaar is. De verwachting is wel dat er inderdaad nieuwe natuurontwikkeling door gaat ontstaan, die overigens wel zorgvuldig in de gaten gehouden moet worden.

Optie b is minder kostbaar en begint met het stoppen van mestinjecties in de graslanden. Dat vraagt overleg tussen de eigenaren en de gemeente over de wijze van beheer. Of het zal leiden tot nieuwe natuurontwikkeling is moeilijk te voorspellen: dat zal in elk geval een lange periode vergen.

Optie c is onderwerp van verschillende opinies. Er ontwikkelen zich daardoor zeker nieuwe natuurwaarden, maar vraag is of dat gebeurt op een wijze die het karakter van het landschap versterkt. Op langere termijn is waarschijnlijk het ontstaan van meer bosgebied onvermijdelijk, waarmee de karakteristieke openheid van het landschap dreigt te verdwijnen.

Bekende lopende initiatieven

De klankbordgroep heeft zich tweemaal laten informeren over bestaande plannen die de natuurwaarden van het Scharlakenhofgebied kunnen verhogen.

Een omwonende¹² heeft een landschapsarchitect gevraagd een plan op te stellen om een deel van zijn percelen, die in het noordelijk deel van het gebied liggen ten westen tegen de laan langs de begraafplaats, om te vormen tot 'natte' natuur. Voor de omvorming van het vele jaren met vloeibare mest geïnjecteerde weiland naar een nutriëntenarm natuurgebied wordt voorgesteld de bovenlaag (maximaal tot aan de keileemlaag) af te graven en af te voeren. Het is nu nog niet duidelijk welk effect deze ingreep in het landschap heeft op de waterhuishouding van de aangrenzende gebieden. Dit plan is niet strijdig met de hoofdlijnen van de Natuurvisie Scharlakenhofgebied 2013, maar werd door enkele klankbordgroepleden met de nodige reserve ontvangen. De reserve zit vooral in de geforceerde aanpak, terwijl een geleidelijke overgang van intensief gebruik van de grond via extensief gebruik naar natuurontwikkeling beter geaccepteerd zou zijn.

In dit plan wordt geanticipeerd op een bestemmingsplanwijziging van de percelen (inclusief de woonschil). Hierover heeft de klankbordgroep geen mening; alleen de Gemeente Haren kan de bestemming op de betrokken percelen wijzigen.

In 2010 heeft de Stichting Scharlakenring samen met de eigenaren van percelen in het zuidelijk deel van het gebied, welke percelen door de Provincie Groningen aangeduid zijn als botanisch waardevolle graslanden, een gezamenlijke subsidieaanvraag ingediend voor agrarisch natuurbeheer. Onder agrarisch natuurbeheer wordt verstaan het ontwikkelen en/of in stand houden van natuurwaarden op landbouwgrond d.m.v. een aangepast beleid. Het huidige agrarisch gebruik van deze gronden is extensief te noemen. De aanvraag is afgewezen wegens ontoereikende financiële middelen.

De Stichting Scharlakenring is opnieuw in overleg met de eigenaren om weer collectief een subsidieaanvraag voor agrarisch natuurbeheer in te dienen. Ook dit initiatief is niet in tegenspraak met de visie op hoofdlijnen van de klankbordgroep.

Bijlage 1: Scharlakenhofgebied

De belevingswaarde van een gebied is de waarde die aan een gebied wordt toegekend op basis van aanwezige criteria, zoals geomorfologische (bodemgesteldheid), ecologische (flora en fauna), landschappelijke en cultuurhistorische waarden. De vegetatie in het Scharlakenhofgebied is bepaald door de geomorfologische waarde - het voorkomen van een minstens 20 cm dikke en slecht doorlatende keileemlaag die op 40 tot 120 cm onder het maaiveld ligt - en de factoren historische bemesting en ontwatering. De ecologische waarden, zoals de kwaliteit van de vegetatie en het voorkomen van bijzondere planten, zijn op hun beurt belangrijk voor de diversiteit aan dieren die daarop foerageren en zich daar veilig voelen. De landschappelijke waarden in het gebied weerspiegelen hoe goed natuurlijke processen daar functioneren en de cultuurhistorische waarden geven aan waar en in welke mate de mens de regie heeft gevoerd. Hier wordt de nadruk vooral gelegd op de landschaps- en natuurwaarden.

Landschapswaarden

Het Scharlakenhofgebied in Haren ligt op het noordelijk deel van de Hondsrug, een subglaciale dekzandrug die gevormd is onder een ijsstroom onder een ijskap. De rug bestaat uit door het landijs meegevoerd keileem. Deze slecht doorlatende grondsoort heeft veel invloed gehad op het landschap en de vegetatie, want ook plantenwortels kunnen moeilijk doordringen. Daar waar het water niet verder de bodem in kan zakken kon veenvorming optreden. De ongeveer noord-zuid lopende Hondsrug loopt naar het westen af naar de Drentse Aa-laagte en naar het oosten naar de Hunze-laagte, en daarmee is het een waterscheiding. Door de dicht onder het oppervlak liggende keileemlaag wordt weinig regenwater naar diepere lagen afgevoerd en het water vloeit over de keileemlaag af via de flanken. Van nature is het Scharlakenhofgebied een relatief vochtig gebied, maar door gegraven afwateringsloten is het in bepaalde delen van het gebied veel droger geworden. Vooral in het noordelijk deel van het bos blijft weinig inkomend water achter. Voor dit deel wordt voorgesteld een beheersbare vernatting te realiseren d.m.v. een goed uitgedacht sloten concept. Op termijn zal hierdoor het landschap enigszins veranderen omdat andere plantensoorten, variërend van bodembedekkers tot bomen, een kans krijgen waardoor de diversiteit in flora en fauna toeneemt.

Het gebied bestaat uit een woonschil omgeven door openbare wegen en een binnengebied zonder bewoning en zonder wegen. Het gebied wordt aan de noordkant door de Dr. E.H. Ebelsweg begrensd, aan de oostkant door Geertsemaweg en het Westerveen¹³, aan de zuidkant door de Viaductweg en in het westen door de Rijksstraatweg. Het totale oppervlak is ongeveer 60 ha.

In de woonschil bevinden zich alle woonpercelen van het Scharlakenhofgebied, en daarnaast in het noorden de begraafplaats Harenerhof en enkele sportvelden, in het oosten een deel van het Scharlakenbos, sporthal, zwembad, enkele graslanden en een orchideeën-kwekerij, in het zuiden een manege en enkele graslanden en in het westen ook enkele graslanden. De bebouwing op de woonpercelen is beperkt tot een afstand van ongeveer 75 m vanaf de openbare weg, met uitzondering van een gebouw op de begraafplaats, de sporthal, een slecht onderhouden stal bij de renbaan en het zwembad. Het beleid ten aanzien van de woonschil wordt uitsluitend door de gemeente gevoerd en is niet ter

competentie van de klankbordgroep. Iedere bewoner heeft binnen zeer ruime grenzen de vrijheid zijn/haar woonperceel naar eigen goeddunken in te richten, behalve wanneer het bouwwerken betreft.

Het binnengebied bestaat uit het Scharlakenbos en percelen waarvan sommigen aan de openbare weg liggen en anderen niet. De gemeente Haren is eigenaar van het grootste deel van het bos, twee particulieren bezitten de rest. Alle niet-bos zijnde percelen zijn in particulier eigendom, behalve het weiland ten zuidoosten van het zwembadcomplex, dit is eigendom van de gemeente. Het binnengebied wordt niet bewoond, bevat geen gebouwen en het is uitgesloten dat daar nieuwbouw plaats vindt.

Het Scharlakenbos is in het begin van de vorige eeuw aangelegd als productiebos. Het mag zich ontwikkelen tot een natuurbos, maar het is geen park volgens de borden bij de ingangen van het bos. Het Scharlakenbos is op initiatief van de Stichting Scharlakenring onderdeel van de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) geworden met in (inter)nationaal opzicht belangrijke, duurzaam te behouden ecosystemen. Het bos bezit voldoende natuur- en landschaps-waarden en het vormt vanwege de ligging een functionele verbinding met andere natuur- en EHS gebieden. De Boswet is van toepassing op het Scharlakenbos want het bos ligt in het buitengebied van de gemeente.

In het Bestemmingsplan Buitengebied Haren (1990) geeft de Gemeente Haren aan de meeste gras- en akkerlanden de bestemming 'agrarisches met hoge landschappelijke waarden'. Een enkel perceel, aan de zuidwestkant grenzend aan het Scharlakenbos, heeft de bestemming 'agrarisches met hoge natuurwetenschappelijke waarden'. In het provinciale Natuurbeheerplan Groningen 2013¹⁴ wordt ongeveer de helft van het oppervlak aan percelen aangeduid als botanisch waardevol grasland (o.a. de renbaan) of als botanisch waardevol akkerland, ofschoon sinds enkele jaren ook al het akkerland tot grasland is geworden. De andere percelen hebben volgens de provincie geen bijzondere botanische waarde. Veel percelen zijn geheel of gedeeltelijk omgeven door vrij recent gerestaureerde en goed onderhouden walletjes¹⁵, met daarop bomen en struiken.

Het is opmerkelijk dat in het hele Scharlakenhofgebied - in de woonschil en in het binnengebied - zich geen enkel gebouw bevindt met een agrarische functie, niet in directe of indirecte zin m.b.t. voedselproductie. Op een aantal percelen wordt enkele malen per jaar vloeibare mest geïnjecteerd waarna aan gras/hooiwinning wordt gedaan, maar deze agrarische producten worden geheel buiten het Scharlakenhofgebied gebruikt. Enkele percelen worden hobbymatig gebruikt of zijn aangekocht met het oogmerk om te verhinderen dat achter het eigen woonperceel gebouwd wordt. Volgens het vigerend gemeentelijk bestemmingsplan hebben de meeste gras- en akkerlanden rond het Scharlakenbos de bestemming 'agrarisches met waarden'. Het daadwerkelijk gebruik van de gronden is echter veelal niet agrarisch, in elk geval bevinden zich in het gebied geen bedrijven met een agrarische bedrijfsvoering. Op sommige percelen lopen wel paarden, runderen of schapen. Het is een kwestie van tijd om in het Bestemmingsplan de gronden die bestemming te geven die overeenkomt met het actuele gebruik. Wijziging van de bestemming 'agrarisches met waarden' naar de bestemming 'natuur' lijkt onontkoombaar. Nu al kunnen enkele percelen die natuurbestemming krijgen.

Natuurwaarden

De natuurwaarden zijn te verdelen in waarden die betrekking hebben op planten en op dieren, en door enkele vrij recente inventarisaties is nu bekend welke planten- en diersoorten in het gebied voorkomen.

Planten. In de NS92 staat dat het Scharlakenbos gerekend wordt tot het type 'Wintereiken-Beukenbos'. Deze classificatie zou nu geen stand meer houden, omdat de Wintereik in het bos niet (meer) voorkomt, en de Zomereik het grootste oppervlak inneemt. Ook komen Larix, Fijnspar en Robinia voor.

Langs een aantal lanen in het bos staan Amerikaanse eiken, waaronder de in het bos doorlopende laan ten westen van de begraafplaats. Verder lage boomsoorten als Lijsterbes, Esdoorn, Vogelkers, Geoorde wilg, Grauwe wilg en Zwarte els. Het centrale deel van het bos is struikarm maar verder zijn aangetroffen Hulst, Trosvlier, Ruwe berk en Ratelpopulier, die kenmerkend zijn voor een leembodem.

De kruidlaag bestaat voornamelijk uit Braam en Brede stekelvaren, maar ook zijn gezien Wilde kamperfoelie, Valse salie, Klimop, Dalkruid, Veelbloemige salomonszegel, Bleeksporig bosviooltje en Bosanemoon.

De overgang van bos naar omliggend weiland is abrupt door het ontbreken van mantel- en zoomvegetaties. De graslanden rond het bos fungeren als cultuurgrasland met weinig dominant Engels raaigras. De vochtige graslanden ten zuiden van het zwembad kenmerken zich door Gestreepte witbol, Boterbloemen, Veldzuring en Gewoon struisgras, en in de NS92 wordt vermeld dat door een verschrallingsbeleid hier in enkele jaren een soorten- en bloemrijk vochtig grasland zich kan ontwikkelen.

Deze verwachting is niet uitgekomen. De meest waardevolle graslandvegetaties werden aangetroffen op de drogere en minder voedselrijke gebieden rond de voormalige renbaan: Gestreepte witbol, Rood zwenkgras, Biggekruid en Muizeoortje. Op houtwallen komen Zomer- en Wintereiken voor met Braam en Brandnetel als ondergroei. De, nu vrijwel dichtgegroeide, poelen kunnen een belangrijke functie vervullen voor water- en oeverplanten van voedselarme milieus. Smalbladig fonteinkruid, Naaldwaterbies, Kleine egelskop werden waargenomen. In 2010 zijn op 4 locaties van de botanisch waardevolle graslanden, die in het zuidelijk deel van het Scharlakenhofgebied liggen, grondige inventarisaties uitgevoerd¹⁶. Daar werden 21 grassoorten gevonden, 46 soorten 'kruiden' en 5 soorten bomen. Er is geen onderzoek bekend naar het voorkomen van mossen en paddenstoelen.

In 2013 is door de plantenwerkgroep van de KNNV een planteninventarisatie uitgevoerd waarin zeer gedetailleerd is vastgelegd welke planten er voorkomen in het gebied. Uit deze volledige inventarisatie¹⁷ - uitgevoerd met een fijnmazige vakindeling in het gebied - blijkt dat op dit moment 229 soorten voorkomen in het gebied.

De gewone Braam, Brede Stekelvaren, Hulst en wilde Kamperfoelie komen het meest en vrijwel overal voor (in 18-20 van de 21 onderzochte vakken). Zomereik, Zachte Berk, Hazelaar, Pitrus, Beuk, Amerikaanse Eik, wilde Lijsterbes, eenstijlige Meidoorn, geel Nagelkruid, grote Muur, gestreepte Witbol, Klimop, klein Springzaad, Wijfjesvaren, Framboos, Kropaar, Straatgras, gewone Vlier, Amerikaanse Vogelkers, gladde Witbol en Ridderzuring komen allemaal in meer dan 11 van de onderzochte gebieden voor. Naast deze 25 veel voorkomende soorten zijn nog 204 andere planten geconstateerd, waaronder weinig

voorkomende soorten als Dubbelloof (9), Koningsvaren (4), bleeksporig Viooltje (1) en Slangenwortel (1).

Opmerkelijke constatering in deze rapportage is dat de meest gevarieerde flora formeel buiten het gebied ligt waarvoor de klankbordgroep een visie heeft ontwikkeld, namelijk het gebied langs het spoor. Dit gebied bevat 128 van de 229 soorten. De weilanden zijn daarna de meest gevarieerde omgeving met 87 soorten. In het bos komen per telgebied gemiddeld 40 (van 19 – 72) soorten voor.

Dieren. Volgens de NS92 en recente waarnemingen komen de volgende dieren in het Scharlakenhofgebied voor: Ree, Vos, Konijn, Haas, Steenmarter, Eekhoorn, Hermelijn, Mol en hoogstwaarschijnlijk ook : Bosspitsmuis, Dwergspitsmuis, Rosse woelmuis, Woelrat, Aardmuis, Veldmuis en Bosmuis.

Veel soorten vogels : Groene specht, Kleine bonte specht, Gekraagde roodstaart, Bonte en Grauwe vliegenvanger, Fluits, Fazant, Matkop, Zwarte mees, Boomkruiper, Goudvink, Sperwer, Ransuil, Buizerd, Winterkoning, Roodborst, Tuinfluits, Zwartkop, Braamsluiters en Grasmus.

Amfibieën : Kleine watersalamander, Rugstreeppad, Gewone pad, Heikikker, Groene kikker en Bruine kikker.

Vlinders : Koolwitje, Klein koolwitje, Kleine vuurvlinder, Bruin zandoogje, Bont zandoogje, Landkaartje.

In 2005, 2010 en 2011 zijn in het Scharlakenhofgebied vleermuizen geïnventariseerd^{18,19,20,21}: Gewone dwergvleermuis, Ruige dwergvleermuis, Laatvlieger, Rosse vleermuis, Watervleermuis, Gewone grootoorvleermuis, Franjestaart en Gewone baardvleermuis.

In 2013 zijn het Scharlakenbos en de omgeving opnieuw geïnventariseerd op vogels²², en dit heeft een indrukwekkende lijst van 48 waargenomen vogelsoorten opgeleverd. Geheel in overeenstemming met de algemene trend dat weidevogels minder gesignaleerd worden zijn ook in dit gebied geen meldingen meer van Kievit, Grutto en Scholekster.

Bijlage 2: Details toetsing

In dit hoofdstuk wordt bekeken in hoeverre de hoofdlijnen antwoord geven op de in de inleiding geformuleerde vragen.

1: Algemene maatregelen

Voor het gehele Scharlakenhofgebied geldt dat het opheffen van fysieke belemmeringen, zoals het opruimen van prikkeldraad als afscheiding van percelen, de vrije migratie van groot en klein wild ten goede komt maar verder heeft iedere bewoner natuurlijk het recht om het eigen woonperceel af te schermen. Toch is het niet te verwachten dat eigenaren van weilanden accepteren dat op hun land gewandeld en gerecreëerd wordt. Wanneer de vrije doorgang van bos naar omliggende weilanden en omgekeerd voor dieren gerealiseerd is moeten er voorzieningen komen dat dit niet geldt voor honden. In principe mogen honden buiten de bebouwde kom los lopen, maar voor het natuurgebied Scharlakenbos heeft de gemeente een aanlijngedod vastgelegd op de toegangsborden van het bos. Daar moesten en moeten honden dus altijd aangelijnd zijn. Vanaf 2007 is er veel gecommuniceerd tussen de gemeente Haren en IVN²³, St. Scharlakenring en een 'hondencommissie', maar ondanks 'harde' toezeggingen van de gemeente²⁴ is het handhavingsbeleid²⁵ helaas al jarenlang volstrekt ontoereikend. Bovendien is de hond eindgastheer van de parasiet *Neospora caninum* die in runderen, na besmetting door hondenpoep, de belangrijkste besmettelijke oorzaak van spontane abortus is en dus tot economische schade kan leiden. Veehoudende agrariërs wensen geen honden in hun weilanden, ook niet waar alleen aan hooiwinning wordt gedaan.

2: Beschermen natuur- en landschapswaarden.

Wat de landschapswaarden betreft geldt voor alle zones dat het (uit)zicht op het kleinschalige open landschap met de karakteristieke boomwallen niet verminderd wordt. Daar waar zichtlijnen vanaf de openbare weg dreigen dicht te groeien moet ingegrepen kunnen worden of er moeten instrumenten ontwikkeld worden om dit mogelijk te maken. In het Bestemmingsplan Beschermd Dorpsgezicht Haren²⁶ is hierin niet voorzien.

Wat betreft de natuurwaarden dient in zone I vooral het rustgebied voor fauna een betere bescherming te krijgen, want er is veel verstoring door blaffende honden. Op honderden meters buiten het bos is soms het geblaf al te horen. Verstoring van op de grond broedende vogels, zoals de Fazant in het Scharlakenbos, kan een enorme invloed hebben op het broedsucces. Als voorbeeld een bericht²⁷ over op de grond broedende Scholeksters die al door de aanwezigheid van onderzoekers werden verstoord. De vogels aten minder en er werd minder voedsel overgedragen aan de jongen. De verlaagde voedseloverdracht werd niet gecompenseerd na het wegvallen van de verstoring. De oudervogels zien de verstoorder als een predatierisico en vertonen dan predatiemijndend gedrag met negatieve consequenties voor o.a. broedzorg en energieopname. Daarmee heeft verstoring indirect nadelige gevolgen voor de overlevingskansen en populatiedynamiek van soorten. Ook Reeën mijden gebieden met honden. Gebieden met honden of waar honden kort daarvoor waren worden niet meer gebruikt om te rusten, maar wel om te fourageren. Reeën verplaatsen zich op momenten met weinig bezoekers. In het bos heeft de gemeente een zorgplicht v.w.b. de veiligheid door omvallende bomen.

In zone II zijn geen specifieke punten, maar in zone III wel. Na realisatie van de plannen m.b.t. de openluchtbaden zullen de nieuwe natuurwaarden in dit gebied de kans moeten

krijgen zich te ontwikkelen. Mogelijk dient de openstelling van het gebied enige tijd uitgesteld te worden. Ook heeft de gemeente hier een zorgplicht t.a.v. het voorkomen van verdrinking van kinderen en dieren.

In zone IV zal overleg met eigenaren/gebruikers nodig zijn om de aanwezige natuurwaarden te beschermen.

3: Verhogen bestaande natuur- en landschapswaarden

In zone I is de hoofdlijn 'bos blijft bos' een duidelijk antwoord, want verhoging van de natuurwaarden kan o.a. bereikt worden door op bepaalde plaatsen flinke openingen in de kroonlaag te maken waar de struiklaag van profiteert. Door een hogere waterstand in het noordelijk bosgebied zullen de poelen minder snel uitdrogen en daardoor verhogen de natuurwaarden. In het oostelijk deel van zone II zou door een betere overgang van het water in de sloot naar het weiland een verhoging van de natuurwaarden mogelijk zijn. In zone III kunnen hoofdlijnen conflicteren, want de hoofdlijnen 'toegankelijkheid verhogen' en 'recreatie mogelijk iets verhogen, maar niet promoten' kunnen strijdig worden met de hoofdlijn 'behoud van rust (besloten, 'verstopte' ligging)'. Een goede balans vinden moet mogelijk zijn. In het zuidelijk deel van zone IV heeft de Provincie Groningen in het Natuurbeheerplan een aanzienlijk oppervlak aan grasland als 'botanisch waardevol' aangemerkt. Voor de overige percelen is het aan te raden om overleg te openen met de eigenaren/gebruikers om de injecties met vloeibare mest te stoppen. Dan kunnen ook die percelen zich ontwikkelen tot natuurlijke graslanden. Zeker door de toepassing van agrarisch natuurbeheer zullen ook daar meer grassoorten gaan groeien en door veel minder te maaien zullen de grassen hoger worden en meer rijpen. Gevolg: meer insecten, meer (weide)vogels, meer verspreiding van zaden, meer diversiteit in de vegetatie en dus verhoogde natuurwaarden.

4: Ontwikkelen nieuwe natuur- en landschapswaarden

In zone I, het Scharlakenbos, is vernatting de belangrijkste maatregel om de structuur van het noordelijk deel van het bos te verbeteren. De begraafplaats (zone II) heeft een eigen waterafvoersysteem naar de riolering en dit water staat niet in contact met het omliggende water. De schouwsloot die naast de zuidkant van de Dr. E.H. Ebelsweg loopt voert het water af uit het gebied direct ten westen van de begraafplaats. De afstroom is in oostelijke richting, maar er is nog een duiker met een diameter van 500 mm nodig ter plaatse van de inrit van de begraafplaats. In de noordoosthoek gaat het water bij het spoorwegviaduct middels een bestaande betonduiker onder de weg door in de lager bemalen spoorsloot. Het idee is dat door enkele sloten in het bos te dempen toch meer regenwater achterblijft. In het voorheen droge bosgebied zullen zich dan na vernatting andere plantensoorten vestigen, mogelijk ten koste van nu aanwezige soorten. De poelen blijven langer gevuld, er komen meer waterdieren en ook de fauna wordt meer divers: de biodiversiteit neemt toe. Deze transitie zullen pas na ongeveer 15 jaren zichtbaar zijn. Ook het openen van de kroonlaag, waardoor meer licht op de bodem valt, zal leiden tot een dichtere ondergroei en een beter ontwikkelde struiklaag.

Zone II is een vrij autonoom gebied waarin zich weinig veranderingen zullen voordoen, behalve wanneer de weilanden aan weerszijden van de begraafplaats door nalatig beheer de gelegenheid krijgen zich te vullen met mantel- en zoomvegetaties.

In zone III, de openluchtbaden, zal veel nieuwe natuur ontstaan. Het idee om per bad 1 of meer randen geheel of gedeeltelijk te slopen en de baden aan 1 of 2 zijden met voldoende zand te vullen zal een enorme ontwikkeling van de natte flora en fauna teweegbrengen. Door deze nieuwe waterfunctie zullen hier nieuwe natuur- en landschapswaarden ontstaan.

Zonder gericht beleid en beheer zullen nieuwe natuur- en landschapswaarden in zone IV, de weilanden buiten het bos, nauwelijks ontstaan. Wel is het belangrijk te onderzoeken waar mogelijkheden liggen om de abrupte grens van bos naar weiland meer geleidelijk te laten verlopen d.m.v. zoom- en mantelvegetaties. Voor het laten ontwikkelen van nieuwe natuur lijken drie mogelijkheden te zijn:

- a. grond afgraven en afvoeren,
- b. grond geleidelijk aan minder intensief agrarisch gebruiken en
- c. grond braak laten liggen.

Ad a. Het particuliere plan om in het noordelijk deel van het Scharlakenhofgebied direct westelijk langs de laan met Amerikaanse eiken nieuwe natuur te ontwikkelen is een voorbeeld van grond afgraven en afvoeren. Het lijkt geforceerd om grond, die jarenlang rijkelijk met vloeibare mest geïnjecteerd werd met als doel een grote hooioogst binnen te halen, nu af te graven en te verschralen tot natuurgrond. Het lijkt haalbaar dat nieuwe landschaps- en natuurwaarden ontstaan, maar hierover dient goed gecommuniceerd te worden zodat dit gebied op natuurlijke wijze past bij de directe omgeving. Mogelijk dient er een apart beheerplan te worden opgesteld. Het gemeentelijk budget is waarschijnlijk ontoereikend om een dergelijk project te financieren en te beheren.

Ad b. Ook het initiatief om voor de graslanden die nu al door de Provincie Groningen als botanisch waardevolle graslanden zijn aangemerkt, een subsidie voor collectief agrarisch natuurbeheer aan te vragen biedt de kans dat zich daar nieuwe natuurwaarden ontwikkelen. Wel is het wenselijk dat de mestinjecties op alle andere graslanden definitief gestopt worden. Daarmee kunnen alle graslanden met intensief agrarisch gebruik zich via extensief agrarisch gebruik ontwikkelen tot natuur met de mogelijkheid van agrarisch gebruik. Een dergelijke geleidelijke overgang lijkt haalbaar en betaalbaar.

Ad c. Over de wenselijkheid gronden braak te laten liggen bestaan verschillende meningen. Braakliggende nutriëntenrijke gronden kunnen vele jaren lang een chaotische aanblik geven, maar er kan veel spontane plantengroei ontstaan, met veel zaaddozen, veel insecten, veel vogels, en na een aantal jaren overgaand in een struikenfase en uiteindelijk in een heel natuurlijk gevormd bos met een hoge diversiteit. Aan de andere kant verdraagt zich dit niet met de wens van behoud van het open karakter van het kleinschalig landschap en daarmee het zicht op landschappelijke elementen.

Bijlage 3: Verwijzingslijst

1 Vries, H.J. de & Bokeloh, D.J. (1992). Natuurvisie Scharlakenhofgebied 1992. LB&P, bureau voor landschaps-ecologisch onderzoek b.v. , Postbus 169, 9410AD Beilen, rapportnummer 92272.

2 Opmerkelijk is de verandering van inzicht over het tot stand komen van de natuurvisie: in 1992 werd het nog opgesteld door een landschapsecologisch onderzoeksbureau samen met een projectteam bestaande uit 4 gemeentelijke medewerkers (dhr. F. Kamminga, dhr. M.N.P. Boermans, dhr. W.A. Sikkema en dhr. B. Piekstra), terwijl nu aan de bevolking gevraagd is zitting te nemen in de klankbordgroep. Dit sluit aan bij de uitspraak op 16 mei 2013 door de staatssecretaris mevrouw Sharon Dijksma in reactie op het advies 'Onbeperkt Houdbaar' over natuur en landschap van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur: *"Dat plan heeft alleen kans van slagen als het gemaakt is met en door mensen en partijen die daar actief zijn, die daar belangen hebben, en die je nodig hebt om het te realiseren"*.

3 Ook is het interessant te kijken welke plaats het Scharlakenhofgebied kan innemen t.a.v. andere natuur- en landschapsgebieden in de provincies Groningen en Drenthe. Dit valt echter buiten de scope van deze klankbordgroep.

4 Omwonenden: dhr. G. Cappers (m.i.v. vergadering 2 technisch voorzitter), mw. J. Van Duinen (na vergadering 2 afgemeld als lid), dhr. A.P. Grootjans, dhr. H. 't Hart (lid m.i.v. vergadering 5), dhr. G.R. Hofstra, dhr. N.W. Meijer (namens St. Scharlakenring), mw. R. Moedt, mw. R.H. Nienhuis, en dhr. F. Reinhart (na vergadering 2 afgemeld als lid).

5 Namens de gemeente: dhr. S.R. Van der Brug, dhr. G.G. Hummel (tot vergadering 5) en mw. P. Rietema (notulist m.i.v. vergadering 7). Namens St. Groninger Landschap: dhr. M. Krol.

6 Dit is in een vergadering van 20 juni 2013 aan de klankbordgroep gemeld door dhr. S.R. van der Brug. Punt 4: *"deelt mee dat het 'Kader Klankbordgroep Natuurvisie Scharlakenhofgebied' door het college van B&W is vastgesteld. Daarmee is de formele status van de klankbordgroep in het traject om tot een gedegen natuurvisie voor het Scharlakenhofgebied te komen bevestigd."*

7 Vergaderdata in 2013: 6 maart, 16 april, 20 juni, 30 juli, 2 september, 12 september, 26 september, 3 oktober, 10 oktober, en 17 oktober.

8 Op 28 mei 2013 heeft de voltallige klankbordgroep met de Harense wethouder van o.a. Natuur, dhr. Th.J.J. Sieling, een verkennende wandeling gemaakt in het Scharlakenhofgebied.

9 Op 12 september 2013 gesprekken met eigenaren van percelen in het noordwestelijk deel van het gebied, t.w. dhr. Van den Berg (landschapsarchitect en vertegenwoordiger van dhr. Perdok18), en dhr. Hofstra. Op 3 oktober 2013 gesprekken met eigenaren van percelen in het zuidelijk deel van het gebied, t.w. mw. Rigterink, en dhr. en mw. Gieskes (mw. Wijk verhinderd). Op 10 oktober 2013 gesprekken met eigenaren van percelen gelegen in het oostelijk deel van het gebied, te weten mw. Reinhart en dhr. Bakker.

10 Verslag bijeenkomst burgerparticipatie herijking Natuurvisie en Beheerplan Scharlakenhofgebied Haren van 26 november 2012.

11 Samenvatting Evaluatie Natuurvisie Scharlakenhofgebied 1992.

12 Dhr. E. Perdok, Rijksstraatweg 340, Haren. Dhr. A. Van den Berg, landschapsarchitect bij Bügel Hajema Adviseurs.

-
- 13 De naam Westerveen houdt waarschijnlijk verband met veen dat hier vroeger voor kwam.
- 14 Natuurbeheerplan Groningen 2013.
- 15 Landschapsbeheer Groningen voert, na een positief oordeel over een verzoek, ongeveer eens per 5 tot 8 jaren onderhoud uit.
- 16 Vries, Y.de. (2010). Overzicht van de aangetroffen plantensoorten op de locaties voor agrarisch natuurbeheer in Haren, Rijksstraatweg/Westerveen.
- 17 Stouthamer, W. (nov. 2013) Flora-inventarisatie Scharlakenhofgebied, KNNV.
- 18 Koelman, R. (juni 2005). Vleermuisinventarisatie Scharlakenhof (Haren), juni 2005.
- 19 Buro Bakker (2010). Toetsing Flora- en Faunawet voor de realisatie van een nieuwe school aan de Geertsemaweg te Haren. Adviesburo voor ecologie BV te Assen, in opdracht van de gemeente Haren (2010).
- 20 Buro Bakker (2010). Ecologisch onderzoek in de gemeente Haren.
- 21 Werkatlas Zoogdieren Van Groningen, december 2011.
- 22 Boekema, E.J. (2013). Broedvogelinventarisatie Scharlakenbos 2013.
- 23 IVN: Instituut Voor Natuureducatie en duurzaamheid.
- 24 Brief van 31 januari 2008 van de gemeente medewerker dhr. G .Hummel (briefkenmerk 2008-373) aan IVN Werkgroep Natuur en Milieu Haren.
- 25 De Burgemeester is verantwoordelijk voor de inzet van toezichthouders.
- 26 Bestemmingsplan Beschermd Dorpsgezicht Haren 2010
- 27 Boom, B. Van den & Tooren, B. Van (jan 2008). De Levende Natuur.